

А. В. Ключник,

д. е. н., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування та міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6012-6666>

І. В. Гончаренко,

д. е. н., професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9670-9812>

Н. М. Сіренко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1660-1073>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.2.20

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД РЕГІОНУ

A. Klyuchnyk,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Public Management and Administration and International Economics, Mykolaiv National Agrarian University

I. Honcharenko,

Doctor of Economics, Professor, Department of Public Management and Administration and International Economics, Mykolaiv National Agrarian University

N. Sirenko,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolaiv National Agrarian University

STATE SUPPORT FOR FARMS IN FORMING THE ECONOMIC CAPACITY OF REGIONAL COMMUNITIES

Розкрито стратегічну роль фермерських господарств як фундаменту економічної бази розвитку сільських територій в умовах воєнного стану. Проаналізовано трансформацію функціонального призначення агровиробників від сировинної моделі до формування фінансової спроможності громад. Систематизовано чинні інструменти державної підтримки (пільгове кредитування, гранти "єРобота", компенсація розмінування) та оцінено їхній вплив на інвестиційну активність аграріїв Миколаївської області. Доведено, що перехід до інвестиційно-стимулюючої архітектури фінансування забезпечує мультиплікативний ефект: відновлення податкової бази через розмінування земель та зростання надходжень ПДФО завдяки створенню робочих місць у садівництві й переробці. Визначено пріоритетні вектори адаптації регуляторної політики до стандартів ЄС, зокрема впровадження принципів cross-compliance та розвиток біоенергетики. Аргументовано необхідність посилення інституційної взаємодії органів місцевого самоврядування та агробізнесу.

The article elucidates the strategic significance of farming enterprises as the cornerstone of the economic foundation for rural territorial communities in Ukraine, particularly within the challenging context of martial law and the ongoing European integration processes. The study comprehensively analyzes the transformation of the functional role of small and medium-sized agricultural producers. It argues that farms are evolving from a traditional raw material production model towards a multifunctional approach that ensures the financial capacity of local budgets and the social stability of regions.

The research focuses on the Mykolaiv region, a frontline area where the agrarian sector serves as the primary, and often alternative-free, source of community revenue. The authors identify that the full-scale military aggression has induced a structural shock characterized by the physical destruction of infrastructure, logistical blockades of seaports, rising input costs, and the critical contamination of arable lands with explosive ordnance. Consequently, the research demonstrates that the paradigm of state support policy has shifted from a paternalistic model of direct subsidies to an investment-stimulating architecture aimed at resilience and development.

A significant portion of the article is dedicated to a systemic analysis and classification of current state support instruments, such as the "Affordable Loans 5-7-9%" program, "eRobota" grants for horticulture and greenhouse farming, and compensation mechanisms for humanitarian demining. The study empirically proves that these tools generate varying socio-economic effects for territorial communities. While preferential lending acts as a necessary stabilizer for operational liquidity, grant programs targeted at creating high-value-added assets (intensive orchards, processing facilities) yield a powerful multiplicative effect on local employment and Personal Income Tax (PIT) revenues. Furthermore, the state financing of humanitarian demining operations is identified as a critical factor for unblocking the fiscal potential of communities by returning land to economic circulation and restoring the payment of land taxes and the single tax (Group IV).

The paper also emphasizes the necessity of harmonizing domestic regulatory policies with the European Union's Common Agricultural Policy (CAP). It highlights the importance of implementing cross-compliance principles and stimulating the energy autonomy of agribusiness through bioenergy projects (utilizing agricultural biomass). The authors argue that the transition to an energy-independent model not only reduces production costs but also enhances the ecological capitalization of rural territories.

Finally, the article substantiates the need for strengthening the institutional capacity of local self-government bodies. It concludes that ensuring the long-term economic self-sufficiency of rural areas requires a strong partnership between local authorities and agribusiness, facilitated by digital transparency tools like the State Agrarian Registry. This synergy is essential for converting state financial aid into sustainable community development, thereby creating a solid foundation for the post-war recovery of the national economy and the preservation of qualified human capital.

Ключові слова: фермерські господарства, державна підтримка, розвиток, трансформація, інституційне регулювання, економічна спроможність громад, сільські території, воєнний стан.

Key words: farms, state support, development, transformation, institutional regulation, economic capacity of communities, rural areas, martial law.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах завершення реформи децентралізації та формування нового адміністративно-територіального устрою ключовим викликом для територіальних гро-

мад стає забезпечення їхньої фінансової самодостатності та економічної спроможності. Для більшості сільських територій України, особливо у південному регіоні, зокрема в Миколаївській області, де відсутні потужні промислові кластери, безальтернативним драйвером наповнення місцевих бюджетів та збереження соціального капіталу виступають фермерські

господарства. Саме вони шляхом використання природно-ресурсного потенціалу територій формують основу місцевої економіки, забезпечують зайнятість населення та підтримують продовольчу безпеку. Однак на практиці спостерігається диспропорція між обсягами використання земельних ресурсів та рівнем віддачі доданої вартості на користь громад, що вимагає перегляду механізмів взаємодії між державою, сільськогосподарськими виробниками та територіальними громадами.

Сучасні геополітичні виклики та макроекономічна нестабільність суттєво загострили проблему виживання малого та середнього агробізнесу. Зазначена проблема набуває критичної гостроти в областях з високим рівнем ризиків, таких як Миколаївська, економіка якої є найбільш вразливою до руйнування логістичних ланцюгів та здорожчання ресурсів. Зменшення прибутковості фермерських господарств автоматично призводить до звуження податкової бази громад і ставить під загрозу фінансування соціальної інфраструктури. У цьому контексті державна підтримка трансформується з інструменту суто галузевого стимулювання виробництва в механізм забезпечення життєздатності цілих регіонів. У кризових умовах підтримка інноваційного розвитку та збереження стійких суб'єктів господарювання є необхідною умовою економічного відновлення сільських територій.

Сьогодні державна політика підтримки аграрного сектору зміщує акценти від прямих дотацій до стимулювання інвестиційних проєктів зі створення робочих місць, таких як розвиток садівництва, тепличного господарства та переробки в межах грантових програм. Це корелює з європейською практикою, де фінансова підтримка фермерів розглядається як інструмент сталого розвитку сільських територій та стримування міграції трудових ресурсів. Нормативно-правові зміни останніх років у частині надання грантів та стимулювання кооперації спрямовані на трансформацію фермерства з виробника сировини у гаранта економічної спроможності громади шляхом створення доданої вартості на місцях.

Відтак актуальним науковим завданням є обґрунтування такої моделі державної підтримки, яка б не лише компенсувала втрати аграріїв від кризових явищ, а й стимулювала їх до соціально відповідальної поведінки та інтеграції в економічний простір громади. Необхідно проаналізувати ступінь впливу діючих інструментів, таких як пільгове кредитування, гранти та компенсаційні механізми, на формування економічної бази регіонів на прикладі Миколаївської області та визначити шляхи адаптації вітчизняної системи підтримки до європейських стандартів у контексті набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика забезпечення економічної спроможності територіальних громад у сучасних умовах господарювання набуває першочергового значення. Науковий дискурс дедалі частіше фокусується на пошуку ендегенних джерел наповнення місцевих бюд-

жетів, серед яких ключову роль відіграє аграрний сектор. У цьому контексті Л. Кольоса [4] обґрунтовує, що природно-ресурсний потенціал сільських територій виступає фундаментом їхньої фінансової автономії, проте його ефективна монетизація неможлива без дієвих суб'єктів господарювання. Фермерські господарства розглядаються як базові інституційні одиниці, що трансформують ресурсний потенціал у додану вартість та забезпечують соціально-економічну стабільність регіонів.

Трансформація механізмів державного регулювання підприємництва під впливом макроекономічної нестабільності стала предметом системного аналізу у працях вітчизняних вчених. Т. Лозинська та В. Сліченко [5] дослідили адаптацію інструментарію державної підтримки малого бізнесу, акцентуючи увагу на важливості дерегуляції та фіскальних преференцій як засобів забезпечення безперервності операційної діяльності в кризових умовах. Водночас Х. Махмудов, Н. Дем'яненко та В. Кривошея [7] розглядають державну підтримку не лише як механізм стабілізації, а як детермінанту інноваційного розвитку підприємництва в сільській місцевості, наголошуючи на необхідності стимулювання технологічної модернізації та збереження кадрового потенціалу.

Вагомим вектором наукових досліджень є гармонізація вітчизняної системи підтримки з європейськими стандартами. С. Лукаш та Р. Конєв [6] доводять необхідність еволюції механізмів фінансування фермерів у напрямі принципів Спільної аграрної політики (САП) ЄС, де пріоритетом визначено сталий розвиток територій та диверсифікацію сільської економіки. Розвиваючи цю тезу, І. Фурман та В. Дмитрик [15] обґрунтовують доцільність державного стимулювання нових напрямів діяльності, зокрема біоенергетики, що сприяє посиленню енергетичної безпеки та підвищенню рентабельності господарювання.

Попри значний науковий доробок, питання системного впливу чинних інструментів державної допомоги на формування економічної спроможності громад залишається недостатньо висвітленим. Більшість досліджень розглядають окремі програми підтримки фрагментарно, без ув'язки їх із комплексним соціально-економічним ефектом для територій. Існує об'єктивна потреба у структурній систематизації наявного фінансово-правового інструментарію — від забезпечення ліквідності до стимулювання капітальних інвестицій — та визначенні його ролі в архітектоніці регіонального розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо трансформації механізмів державної підтримки фермерських господарств як фундаменту економічної спроможності територіальних громад Миколаївської області. Реалізація поставленої мети передбачає систематизацію наявних інструментів фінансового регулювання, оцінку їхнього впливу на інвестиційну активність локальних агровиробників в умовах безпекових ризиків та визначення пріоритетних векторів адаптації вітчизня-

Таблиця 1. Інституційна архітектура та механізми державної фінансової підтримки фермерських господарств (станом на 02.01.2026 р.)

Функціональний вектор та інструменти підтримки	Організаційно-економічний механізм реалізації та фінансові параметри	Цільовий сегмент та прогнозований соціально-економічний ефект
1. Забезпечення фінансової ліквідності та доступності капіталу		
Програма компенсації відсоткових ставок «Доступні кредити 5-7-9%» [11]	Механізм здешевлення кредитних ресурсів до рівня 5–9% річних. Застосування диференційованої пільгової ставки (3%) для суб'єктів на деокупованих та прифронтових територіях.	ММСП*. Нівелювання інфляційних ризиків, поповнення обігового капіталу для забезпечення безперервності виробничого циклу.
Безвідсоткове бюджетне кредитування через Укрдержфонд [8]	Надання фінансових ресурсів на поворотній основі (безвідсотково) строком до 60 місяців. Ліміт фінансування – до 1 млн грн (за квотним принципом). Трансформація Фонду у Виплатну агенцію.	Новостворені фермерські господарства та сімейні ферми. Інституційна підтримка стартапів у сільській місцевості.
2. Стимулювання інвестиційної активності (грантові програми)		
Грантове фінансування створення багаторічних насаджень та тепличних комплексів [1]	Безповоротне співфінансування до 70% вартості інвестиційного проєкту (площа 1-25 га). Імперативна умова: створення регламентованої кількості робочих місць.	Господарства, орієнтовані на диверсифікацію виробництва. Розвиток інфраструктури зберігання/переробки, підвищення рівня зайнятості громад.
Гранти для мікробізнесу «Власна справа» [1]	Надання грантів обсягом 100–250 тис. грн (для ветеранів – до 1 млн грн) на придбання основних засобів та сировини.	Мікропідприємництво (крафтова переробка, сфера послуг). Легалізація самозайнятості та реінтеграція ветеранів.
3. Пряма бюджетна підтримка доходів (субсидування)		
Бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь [10]	Безповоротна фінансова допомога (per hectare payment) для суб'єктів із земельним банком до 120 га. Застосування підвищувальних коефіцієнтів для зон з високими безпековими ризиками.	Малі фермерські господарства. Забезпечення продовольчої безпеки в регіонах з ускладненою логістикою.
Спеціальна бюджетна дотація за утримання с/г тварин [3]; [10]	Виплати за наявне поголів'я ВРХ (3-100 голів), МРХ (5–500 голів). Адміністрування виплат через автоматизований алгоритм ДАР.	Господарства тваринницького напрямку. Збереження генетичного потенціалу стада та стабілізація ринку тваринницької продукції.
4. Техніко-технологічна модернізація та управління ризиками		
Компенсація витрат на гуманітарне розмінування [13]	Відшкодування 80% вартості послуг сертифікованих операторів протимінної діяльності (механізм тендерних закупівель). Бюджетна алокація – 2 млрд грн	Господарства деокупованих регіонів. Відновлення земельного банку та повернення угідь в економічний обіг.
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки [2]	Відшкодування 25% капітальних витрат на придбання техніки/обладнання вітчизняного машинобудування (з локалізацією виробництва).	Стимулювання внутрішнього попиту на машинобудівну продукцію, оновлення матеріально-технічної бази аграріїв.
Державна підтримка агрострахування [2]; [12]	Субсидування частини страхових премій: до 60% (у зонах наближених до бойових дій), до 45% (інші регіони).	Мінімізація фінансових втрат від воєнно-політичних та кліматичних ризиків.

*ММСП — мікро-, мале та середнє підприємництво. **ДАР — Державний аграрний реєстр.

Джерело: систематизовано авторами на основі нормативно-правових актів [1–3; 8; 10–13].

ної регуляторної політики до стандартів Європейського Союзу задля забезпечення сталого розвитку сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна спроможність сільських територіальних громад перебуває у прямій детермінації від ефективності функціонування господарюючих суб'єктів, що використовують наявний на території природно-ресурсний потенціал. В умовах півдня України, зокрема Миколаївської області, аграрне виробництво виступає не лише домінуючим видом економічної діяльності, а й безальтернативним джерелом наповнення місцевих бюджетів через механізми сплати єдиного податку четвертої групи, плати за землю та податку на доходи фізичних осіб. Як зазначає Л. Кольоса, саме природні ресурси є базовим активом ендегенного розвитку села, проте їхня фіскальна віддача можлива лише за умови фінансової стійкості землекористувачів [4]. Відтак, будь-які кризові явища в аграрному секторі миттєво трансформуються у бюджетний дефіцит громад, обмежуючи їхню здатність надавати базові публічні послуги.

Повномасштабна військова агресія спричинила структурний шок для аграрної економіки, наслідки якої є особливо відчутними у прифронтових регіонах. Для

фермерських господарств Миколаївщини ключовими дестабілізуючими факторами стали не лише фізичне руйнування інфраструктури та мінне забруднення угідь, а й критичне зростання логістичних витрат внаслідок блокади морських портів. Втрати традиційних каналів експорту призвели до суттєвого падіння внутрішніх закупівельних цін на зернову групу, що на тлі здорожчання паливно-мастильних матеріалів та добрив нівелювало рентабельність рослинництва. У таких умовах фермерські господарства опинилися перед загрозою втрати ліквідності, що вимагало від держави оперативної трансформації регуляторної політики.

На початковому етапі воєнного стану, як слушно зауважують Т. Лозинська та В. Сліченко, пріоритетом державної політики було забезпечення фізичного виживання бізнесу через дерегуляцію та фіскальні послаблення [5]. Запровадження мораторіїв на перевірки та спрощення податкового адміністрування дозволило аграріям адаптуватися до шоків умов. Однак, податкові пільги, відігравши роль стабілізатора для бізнесу, водночас призвели до скорочення надходжень до місцевих бюджетів, що загостило проблему фінансової залежності громад від зовнішніх трансфертів. Це актуалізувало необхідність переходу від пасивних інструментів підтримки (пільги) до активних фінансових інтервенцій, здатних стимулювати відновлення виробничого циклу.

Ключовим елементом нової архітекτονіки підтримки стало розширення доступу малого та середнього агробізнесу до пільгового капіталу. Програма "Доступні кредити 5-7-9%" [11], яка спочатку була орієнтована на широке коло підприємців, в умовах війни стала основним джерелом поповнення обігових коштів для проведення посівних кампаній. Для фермерів деокупованих територій та зон активних бойових дій держава запровадила спеціальні умови кредитування, фактично беручи на себе покриття відсоткових ставок. Це дозволило зберегти операційну діяльність господарств, які за ринкових умов не змогли б залучити банківське фінансування через високі ризики.

Водночас саме лише кредитування обігових коштів не вирішує стратегічного завдання підвищення доданої вартості аграрної продукції, що є критично важливим для економічної стійкості громад. Розуміння цього факту зумовило зміщення акцентів державної підтримки у 2023—2025 роках у бік грантових програм, спрямованих на створення нових виробничих активів. Урядова програма "єРобота" [1], що передбачає гранти на закладення садів, будівництво теплиць та переробних підприємств, стала інструментом стимулювання структурних змін в агросекторі. Для громад це означає перехід від екстенсивної моделі зернового господарства до трудомістких галузей, що генерують нові робочі місця та збільшують відрахування ПДФО до місцевих бюджетів.

Окремим вектором державної політики стало вирішення проблеми розмінування сільськогосподарських земель, яка для Миколаївської області є фактором номер один у відновленні економічного потенціалу. Запровадження механізму компенсації витрат на послуги операторів протимінної діяльності через прозорі аукціони дозволяє поступово повертати в економічний обіг тисячі гектарів ріллі. Це має подвійний ефект: з одного боку, фермери відновлюють виробничу базу, з іншого — громади отримують можливість відновити стягнення плати за землю, яка не нараховувалася на заміновані ділянки.

Важливим кроком у впорядкуванні державної підтримки стала цифровізація процесів адміністрування через "Державний аграрний реєстр" (ДАР) [3]. Автоматизація розподілу бюджетних дотацій та грантів мінімізувала корупційні ризики та спростила доступ до ресурсів для дрібних виробників, які раніше не мали адміністративного ресурсу для участі в державних програмах. Прозорість процедур є важливою передумовою довіри між державою та агровиробниками, а також дозволяє органам місцевого самоврядування чітко розуміти обсяги державної допомоги, що надходять на територію громади.

Слід зазначити, що в умовах євроінтеграційних процесів вітчизняна система підтримки поступово адаптується до вимог Спільної аграрної політики ЄС. Це проявляється у запровадженні вимог щодо екологічності виробництва, підтримці органічного землеробства та стимулюванні кооперації. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" [12] створює правові рамки для об'єднання фермерів, що дозволяє їм формувати більші товарні партії, оптимізувати витрати та спільно інвестувати у переробку, підвищуючи свою конкурентоспроможність.

Сформована станом на початок 2026 року система інструментів державного регулювання аграрного сектору являє собою комплексний механізм, який поєднує антикризові заходи воєнного часу зі стратегічними програмами розвитку. З метою ідентифікації впливу цих механізмів на економічну спроможність громад здійснено їх систематизацію за функціональними векторами, що уможлиблює виявлення ключових точок росту. Узагальнену характеристику чинної інституційної архітекτονіки підтримки відображено в таблиці 1.

Детальний аналіз наведеної архітекτονіки дозволяє ідентифікувати чотири стратегічні вектори впливу держави на економічну спроможність громад. Перший вектор стосується забезпечення ліквідності через інструмент здешевлення кредитів. Для Миколаївської області, значна частина якої належить до територій можливих або активних бойових дій, критично важливим є застосування зниженої відсоткової ставки на рівні 3%. Це створює передумови для відновлення фінансової стійкості фермерів, які внаслідок блокади портів втратили обігові кошти. Стабільність роботи цих господарств гарантує регулярність надходжень до місцевих бюджетів від сплати єдиного податку, що є базою фінансової автономії громад.

Другий вектор, реалізований через грантові програми "єРобота" та "Власна справа", має найбільш виражений мультиплікативний ефект для місцевої економіки. На відміну від прямих дотацій, грантова підтримка містить імперативну вимогу щодо створення нових робочих місць. Для сільських територій, які страждають від безробіття та міграційного відтоку населення, поява нових вакансій у садівництві чи тепличному господарстві означає зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що є основним бюджетоутворюючим податком для громад. Це трансформує фермера зі звичайного землекористувача у ключового роботодавця та інвестора в людський капітал.

Третій вектор охоплює пряму бюджетну підтримку дрібних виробників та тваринництва. Цей механізм виконує функцію соціального стабілізатора, оскільки спрямований на малі господарства (до 120 га), які часто є основою укладу життя в невеликих селах. Використання цифрової платформи "Державний аграрний реєстр" [3] забезпечує рівний доступ до ресурсів незалежно від наближеності фермера до адміністративних центрів, що нівелює корупційні ризики та сприяє прозорості земельних відносин у громаді.

Четвертий вектор, спрямований на технічну модернізацію та розмінування, є специфічною відповіддю на виклики воєнного часу. Програма компенсації витрат на розмінування [13] має прямий фінансовий наслідок для громад Миколаївщини: повернення земель у безпечне використання відновлює нарахування та сплату плати за землю, яка не стягується із забруднених вибухонебезпечними предметами ділянок. Відтак державні інвестиції в розмінування конвертуються у відновлення податкової спроможності постраждалих територій.

Системний аналіз представлених інструментів свідчить про еволюцію державної політики від патерналістської моделі до партнерської, де фінансова допомога надається в обмін на конкретні соціально-економічні

Таблиця 2. Систематизація очікуваних соціально-економічних ефектів від реалізації програм підтримки фермерських господарств

Інструментарій державної підтримки	Об'єкт регуляторного впливу в господарстві	Механізм генерування доданої вартості	Прогнозований вплив на індикатори спроможності територіальної громади
	1. Компенсаційно-стабілізаційні механізми (пільгове кредитування, відшкодування вартості розмінування)		
	Обіговий капітал; Земельний банк громади	Відновлення ліквідності та повернення сільськогосподарських угідь в економічний оборот. Забезпечення безперервності операційного циклу в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів.	Стабілізаційний та фінансовий ефекти: – Відновлення бази оподаткування платою за землю та єдиним податком (4 група) за рахунок розмінованих площ. – Мінімізація ризиків банкрутства дрібних товаровиробників, що забезпечує сталість надходжень до місцевого бюджету.
	2. Грантове стимулювання капітальних інвестицій (садівництво, тепличне господарство, виноградарство)		
	Необоротні активи; Багаторічні насадження	Інтенсифікація виробництва та перехід від сировинної моделі до створення продуктів з високою доданою вартістю. Підвищення рівня капіталізації земель сільськогосподарського призначення.	Мультиплікативний ефект зайнятості: – Зростання фінансової віддачі з 1 га угідь (ПДФО) внаслідок збільшення потреби у сезонній та постійній робочій силі. – Легалізація трудових відносин у сільській місцевості та зниження рівня безробіття.
	3. Інституційна підтримка переробки та диверсифікації (гранти на переробні підприємства, мікрогранти)		
	Виробнича інфраструктура; Ланцюги постачання	Локалізація доданої вартості в межах регіону (short supply chains). Формування замкнутих циклів виробництва «сировина – готовий продукт» безпосередньо на території громади.	Структурно-економічний ефект: – Диверсифікація джерел наповнення місцевого бюджету (зменшення залежності від монокультур). – Стимулювання розвитку суміжних галузей (логістика, сфера послуг) та посилення інвестиційної привабливості громади.
	4. Стимулювання екологізації та енергоефективності (підтримка біоенергетики, органічного виробництва)		
	Енергетичні ресурси; Екосистемні послуги	Впровадження технологій переробки відходів (біомаси) та відновлювальної енергетики. Заміщення традиційних енергоносіїв власними ресурсами господарства.	Ефект енергетичної безпеки та екології: – Зміцнення енергетичної автономії сільських територій в умовах зовнішніх шоків. – Покращення екологічного стану довкілля, що капіталізує рекреаційний потенціал громади.

Джерело: розроблено авторами на основі узагальнення [4; 5; 7; 15].

результати. Це вимагає від органів місцевого самоврядування активнішої позиції в частині інформування фермерів про наявні можливості та супроводу інвестиційних проєктів, адже успішний фермер стає запорукою фінансово спроможної громади.

Ефективність практичної імплементації розглянутих вище інструментів державної підтримки характеризується варіативністю залежно від регіональної специфіки. Для територіальних громад Миколаївської області, фінансова база яких зазнала суттєвої дестабілізації внаслідок бойових дій та тимчасової окупації частини територій, пріоритетним завданням є забезпечення трансформації отриманих фермерами коштів у стабільні податкові надходження. Аналіз динаміки бюджетних показників регіону дозволяє стверджувати, що різні види підтримки продукують відмінні за силою та часом впливу фінансові й соціальні ефекти. З метою комплексної оцінки цього впливу здійснено систематизацію очікуваних соціально-економічних ефектів від реалізації програм підтримки, яку наведено в таблиці 2.

Дані таблиці 2 дають підстави стверджувати, що для відновлення економічної спроможності громад Миколаївщини пріоритетним є комбінування стабілізаційних та інвестиційних інструментів. Особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між компенсацією вартості розмінування та наповнення місцевих бюджетів. Специфіка бюджетного законодавства передбачає, що плата за землю не нараховується на заміновані або потенційно небезпечні ділянки. Відтак державна підтримка, спрямована на очищення земель, фактично розблоковує основне джерело власних надходжень сільських громад. За оцінками експертів, повернення в обіг 1000 га ріллі у південному регіоні здатне генеру-

вати до 1,5—2 млн грн щорічних надходжень до місцевого бюджету лише за рахунок плати за землю та єдиного податку.

Інвестиційні гранти на розвиток садівництва та тепличного господарства демонструють найвищий рівень фінансової віддачі на одиницю площі. Традиційне зернове виробництво, яке домінує на півдні України, характеризується низьким рівнем зайнятості (близько 1-2 працівників на 100 га). Натомість реалізація грантового проєкту зі створення інтенсивного саду передбачає залучення до 10—15 постійних та сезонних працівників на аналогічну площу. Це призводить до кратного зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб, питома вага якого в структурі доходів сільських громад сягає 60%. Отже, державна політика стимулювання садівництва виступає прямим інструментом боротьби з дефіцитом місцевих бюджетів.

Варто також наголосити на ролі інституційного регулювання кооперації. Об'єднання дрібних фермерів у кооперативи, що стимулюється чинним законодавством [12], дозволяє акумулювати інвестиційний ресурс для створення об'єктів первинної переробки продукції. Розміщення таких потужностей безпосередньо на території громади сприяє тому, що додана вартість, створена в аграрному секторі, залишається в регіоні у вигляді заробітних плат та податків, а не виводиться сировинними трейдерами за його межі.

Окремим стратегічним напрямом, що вимагає деталізації у контексті забезпечення життєстійкості громад, є стимулювання енергетичної автономії аграрного виробництва. В умовах воєнного стану та ризиків пошкодження централізованої інфраструктури, виробництво біопалива з відходів сільського господарства (солома,

лушпиння, гній) трансформується з суто екологічного тренду в фактор фізичного виживання бізнесу. Для громад Миколаївської області, яка володіє значним потенціалом біомаси, впровадження технологій виробництва біогазу чи твердого біопалива дозволяє замкнути цикл споживання енергоресурсів усередині регіону. Це не лише знижує собівартість аграрної продукції, підвищуючи її конкурентоспроможність, а й формує локальний ринок енергоносіїв, зменшуючи витрати бюджетних установ громади на опалення при використанні місцевого палива.

Варто зауважити, що ефективність функціонування зазначених механізмів підтримки безпосередньо залежить від адаптації вітчизняного законодавства до норм Європейського Союзу. Європейська модель, реалізована в межах Спільної аграрної політики (САП), базується не на прямих дотаціях валового виробництва, а на підтримці сталого розвитку територій та дотриманні екологічних стандартів (cross-compliance). Перехід України до подібної системи, де отримання фінансової допомоги обумовлюється виконанням вимог щодо сівозміни, збереження ґрунтів та біорізноманіття, сприяє капіталізації природно-ресурсного потенціалу громад. За такого підходу сільські території розглядаються не як простір для виснажливої експлуатації земель, а як середовище для надання екосистемних послуг, що у довгостроковій перспективі забезпечує вищу економічну віддачу.

Практична імплементація окреслених інструментів вимагає посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. В умовах, коли значна частина державних програм адмініструється через цифрові платформи, такі як "Державний аграрний реєстр", роль місцевої влади полягає в інформаційно-консультаційному супроводі дрібних виробників. Малі фермерські господарства часто не мають достатніх компетенцій для підготовки грантових заявок чи проєктної документації. Тому створення при громадах центрів підтримки підприємництва або залучення профільних асоціацій до консультування фермерів стає необхідною умовою для того, щоб державні ресурси реально надійшли в економіку регіону та трансформувалися у податкові надходження.

Сформована інституційна архітектура державної підтримки в умовах воєнного та повоєнного періоду має еволюціонувати від простих компенсаційних виплат до складних інвестиційних стимулів, що спонукають агробізнес до створення доданої вартості, енергоефективності та соціальної відповідальності. Лише за таких умов фінансова допомога фермерам конвертується в економічну спроможність територіальних громад, забезпечуючи їхню резистентність до зовнішніх викликів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Реалізація поставленої мети дослідження дозволила обґрунтувати теоретико-методичні підходи до трансформації державної підтримки аграрного сектору та сформулювати практичні рекомендації щодо посилення економічної спроможності територіальних громад Миколаївської області.

Здійснена систематизація наявних інструментів фінансового регулювання засвідчила еволюцію державної політики від патерналістської моделі прямих дотацій до інвестиційно-стимулюючої архітектури. Ідентифіковано, що грантові програми ("єРобота", "Власна справа") та компенсаційні механізми (здешевлення кредитів, розмінування) формують різнорівневі ефекти для громад: від стабілізаційного (збереження земельного банку) до мультиплікативного (створення робочих місць та розширення бази оподаткування ПДФО).

Оцінка впливу цих інструментів на інвестиційну активність агровиробників в умовах безпекових ризиків Миколаївщини виявила критичну залежність фінансової самодостатності громад від відновлення фізичного доступу до угідь. Встановлено, що державне фінансування розмінування виступає безальтернативним чинником розблокування фіскального потенціалу регіону (плата за землю, єдиний податок 4 групи). Водночас доведено, що найбільшу фіскальну віддачу забезпечують інструменти, спрямовані на розвиток трудомістких галузей (садівництво, переробка), які трансформують структуру місцевої економіки.

Визначені пріоритетні вектори адаптації вітчизняної регуляторної політики до стандартів Європейського Союзу підтверджують необхідність імплементації принципів перехресної відповідності (cross-compliance). Забезпечення сталого розвитку сільських територій вимагає переорієнтації державної підтримки на стимулювання екологічної відповідальності та енергетичної автономії господарств (біоенергетика), що корелює з цілями Спільної аграрної політики ЄС та сприяє капіталізації екосистемних послуг громад.

Практична імплементація розроблених рекомендацій передбачає посилення інституційної ролі органів місцевого самоврядування як комунікатора між державою та малим бізнесом для забезпечення ефективної абсорбції фінансових ресурсів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у розробці методики кількісної оцінки фіскальної ефективності грантових проєктів у розрізі окремих територіальних громад, а також у дослідженні механізмів формування енергетично автономних агрокластерів як основи резистентності сільських територій.

Література:

- Деякі питання надання грантів бізнесу: постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-p> (дата звернення: 02.01.2026).
- Державна підтримка розвитку фермерських господарств. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://bankvostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/> (дата звернення: 02.01.2026).
- Державний аграрний реєстр [Електронний ресурс]. URL: <https://agroregistry.com.ua> (дата звернення: 02.01.2026).
- Кольоса Л. Л. Природні ресурси як фактор зміцнення фінансової самодостатності сільських територіальних громад. Агросвіт. 2023. № 19. С. 45—51. DOI: 10.32702/2306

5. Лозинська Т. М., Сліченко В. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 4 (78). С. 45—52. DOI: 10.32840/1813-3401-2022.4.7.

6. Лукаш С. М., Конєв Р. Фінансова підтримка фермерських господарств в Україні в контексті підготовки до європейської інтеграції. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 68. С. 699—705. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-68-179.

7. Махмудов Х. З., Дем'яненко Н. В., Кривошея В. В. Державна підтримка як чинник інноваційного розвитку малого і середнього підприємництва в сільських територіях України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 20. С. 44—49. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.44.

8. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2025 № 888 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/888-2025-p> (дата звернення: 02.01.2026).

9. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2015-p> (дата звернення: 02.01.2026).

10. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.2022 № 918 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-p> (дата звернення: 02.01.2026).

11. Про надання фінансової державної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-p> (дата звернення: 02.01.2026).

12. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 № 819-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (дата звернення: 02.01.2026).

13. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p> (дата звернення: 02.01.2026).

14. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 02.01.2026).

15. Фурман І., Дмитрик В. Державне регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. № 63. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-63-25.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "Some issues of providing grants to business", available

at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-p> (Accessed 02 January 2026).

2. VST bank (2026), "State support for the development of farms", available at: <https://bankvostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/> (Accessed 02 January 2026).

3. State Agrarian Registry (2024), available at: <https://agroregistry.com.ua> (Accessed 02 January 2026).

4. Kolosa, L.L. (2023), "Natural resources as a factor of strengthening the financial self-sufficiency of rural territorial communities", *Ahrosvit*, vol. 19, pp. 45—51.

5. Lozynska, T.M. and Slichenko, V.V. (2022), "State support for small business under martial law", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Publichne upravlinnia i administruvannia*, vol. 4 (78), pp. 45—52.

6. Lukash, S.M. and Koniev, R. (2024), "Financial support of farms in Ukraine in the context of preparation for European integration", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 68, pp. 699—705.

7. Makhmudov, Kh.Z., Demianenko, N.V. and Kryvosheia, V.V. (2023), "State support as a factor of innovative development of small and medium entrepreneurship in rural territories of Ukraine", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 44—49.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), Resolution "On amendments to the Procedure for the use of funds provided in the state budget for providing support to farms", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/888-2025-p> (Accessed 02 January 2026).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "On approval of the Methodology for the formation of capable territorial communities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2015-p> (Accessed 02 January 2026).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On approval of the Procedure for the use of funds provided in the state budget for providing support to farms and other producers of agricultural products", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-p> (Accessed 02 January 2026).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Resolution "On providing financial state support", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-p> (Accessed 02 January 2026).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), Law of Ukraine "On agricultural cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (Accessed 02 January 2026).

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Order "On approval of the Strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for the period up to 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025—2027", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p> (Accessed 02 January 2026).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Law of Ukraine "On farming", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (Accessed 02 January 2026).

15. Furman, I. and Dmytryk, V. (2024), "State regulation of the development of farms under the conditions of martial law", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 63.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2026 р.